

ГАБІТУС БЕЛАРУСАЎ У ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ:
АГУЛЬНАЕ І ПРЫВАТНАЕ

Тэма вызначэння габітусу звязана з сімвалічным усведамленнем гістарычнай памяці, што адпавядае асноўнай тэндэнцыі сучаснай культуры. Габітус набывае рысы катэгорыі, якая ўзбагачае этнапсіхалагічнае разуменне культуры і павышае статус міжкультурнай камунікацыі ў сучасных умовах развіцця грамадства. Даследаванне габітусу беларусаў на акупаванай тэрыторыі часоў Вялікай Айчыннай вайны прадстаўляе магчымасць вылучыць найбольш вострыя праблемы, якія недастаткова прыкметныя ў мірны час.

Распрацоўка катэгорыі габітусу мае асновай работы П'ера Бурдзье, якія з'явіліся ў другой палове XX стагоддзя на падставе пераасэнсавання катэгорыі этнічнай культуры. Паняцце габітусу разыходзіцца з тэрмінамі *нацыянальнасць* і *этнас*, але мае з імі агульныя прыкметы. Бурдзье вызначаў габітус як агульныя паўсядзённыя практыкі людзей, якія адносяць сябе да адзінай суполкі і звычайна пражываюць на адной тэрыторыі. Паўсядзённыя практыкі кожнага чалавека ў адной суполцы, нават ў сям'і, адрозніваюцца, не маюць агульных паўтораў, але сэнсавая напаяўняльнасць змяшчае важныя і грунтоўныя канстанты, якія складана прасачыць за інфармацыйным шумам, што суправаджае культуру паўсядзённасці. «Габітус як набытая сістэма ўзноўленых схем робіць магчымым вольнае нараджэнне разнастайных думак, успрыманняў і дзеянняў у межах, уласцівых спецыфічным умовам праяўлення дакладных паводзін, і толькі ім» (пераклад наш. – В. Г.) [2, с. 45].

Падкрэслім, што габітус не можа атаясамлівацца з катэгорыямі нацыянальнасці і самаідэнтычнасці, гэта не толькі паводзіны, але магчымы ход мыслення, які абагульняе схаваныя структуры разумення і дзейнасці, каштоўнасці, якія ўздзейнічаюць на чалавека настолькі глыбока, што не паддаюцца агульнаму схематычнаму ўяўленню, паколькі пастаянна ўзнаўляюцца ў межах паўсядзённых практык і сацыяльнага дзеяння.

Дэфініцыя габітусу з пазіцыі П. Бурдзье набліжае да асэнсавання асабістага самапаразумення чалавека, выяўлення спецыфікі грамадства і культуры на аснове вызначэння схаваных механізмаў, вынікам чаго выступаюць паўсядзённыя практыкі і сацыяльнае дзеянне.

Метадалогія даследавання пабудавана на семіятычным падыходзе, які вызначае глыбінныя трансакцыі паўсядзённых практык у гістарычнай рэтраспектыве.

Разгледзім паўсядзённую практыку трох асоб, якія ў перыяд германскай акупацыі Беларусі (1941–1944 гг.) апынуліся ў экзістэнцыяльных абставінах выбару паміж жыццём і смерцю і загінулі ад рук нямецкіх акупантаў. Гэта Мікалай Хільтоў, Галіна Магілеўчык, Ульяна Бобрык. Пералічаныя асобы не былі знаёмымі паміж сабой. Агульнае, што іх аб'яднала, – гібель у гады Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Беларусі.

Біяграфіі Мікалая Хільтова і Галіны Магілеўчык добра вядомыя, паколькі яны надрукаваны ў навуковых і навукова-папулярных выданнях. Біяграфія Ульяны Бобрык будзе апублікавана ўпершыню.

Першай, якую мы прааналізуем з пазіцыі паўсядзённых практык, з'яўляецца біяграфія праваслаўнага айца Мікалая Хільтова – настояцеля Іаана-Прадцечанскай царквы вёскі Блячын¹.

Мікалай Хільтоў (1903 – 1944)

Біяграфія Мікалая Хільтова занатавана ў калектыўнай манаграфіі «Летапіс Іаана-Прадцечанскай царквы сяла Блячына Мінскай епархіі Слуцкага павета (1903–1943 гг.)» (Мінск, 2016) [1]. У гады акупацыі Беларусі нямецка-фашысцкімі войскамі святар Мікалай супрацоўнічаў з партызанамі. Сяляне ведалі, што бацюшка хавае партызан у сваім доме. Партызаны, якія з ім трымалі сувязь, пастаянна прапаноўвалі яму пайсці разам са сваёй сям'ёй у лес, у партызанскі лагер, але ён заўсёды адмаўляўся пакінуць свой дом, нягледзячы на перспектывы бяспечнага на першы погляд жыцця ў партызанах. Бацюшка ігнараваў данясенні аб небяспецы.

За сувязь з партызанамі фашысты схапілі Мікалая Хільтова і адправілі ў Калдычэўскі лагер смерці каля Баранавіч. Гібель Мікалая Хільтова адбылася ад рук нямецкіх катаў, якія палілі яму грудзі калёным жалезам. Адзіная яго просьба перад смерцю прагучала да блізкіх людзей – жонкі і сваякоў, якія знаходзіліся побач ў зняволенні, — пахаваць яго з крыжом на магіле.

Дом для Мікалая Хільтова атаясамліваўся з канцэптам царквы – асновы разумення і захавання жыцця, праваслаўнай хрысціянскай веры. Ён быў адданы Богу і пры гэтым упэўнены, што той уратуе яго і сям'ю. Таму прыналежнасць да дома-царквы як месца сілы стала падмуркам для вызначэння яго жыццёвай пазіцыі і адносін – быць заўсёды пад абаронай дома і царквы. Царква ўяўляецца не ўмоўнай, а пачуццёвай, дакладнай дэсцінацыяй.

Галіна Захараўна Магілеўчык (1924 – 1943)

Біяграфічныя звесткі, якія тычацца Галіны Захараўны Магілеўчык, сустракаюцца ва ўспамінах яе брата – Аляксандра Захаравіча Магілеўчыка [3]. У далейшым біяграфія Галіны ўзнаўляецца згодна з аповедам яе брата, без новых сведчанняў, якія б значна ўдакладнілі акалічнасці яе жыцця і гібелі [4; 5]. Жыццё Галіны Магілеўчык падчас акупацыі Беларусі звязана з пад-

¹ Царква адзначыла трыста год з нагоды заснавання ў 1926 годзе. Вёска Блячын была перайменавана ў вёску Садовая, зараз адносіцца да Клецкага раёна Мінскай вобласці.

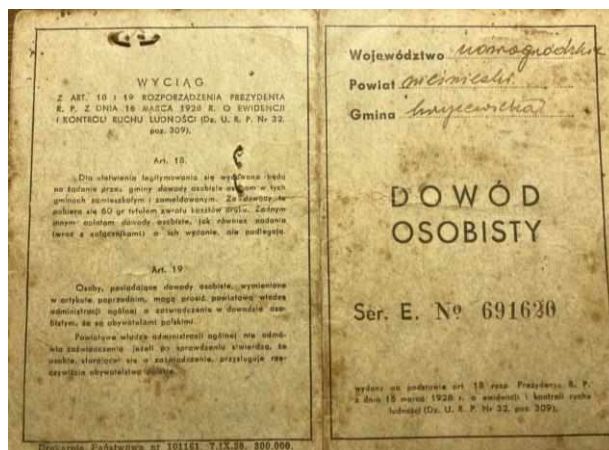
польнай дзейнасцю. Маладая дзяўчына разам з роднымі братам Аляксандрам Магілеўчыкам рабіла ўсё магчымае, каб не трапіць на прымусовыя работы ў Германію. Перад вайной Галіна скончыла сярэднюю школу і планавала паступаць у Мінскі медыцынскі інстытут, дзе працаваў яе бацька і навучаўся брат на чацвёртым курсе. На пачатку вайны бацькі хутка эвакуіраваліся ў Яраслаўль. Дзецям, якія апынуліся ў акупацыі, давялося трымацца адзін аднаго. Спачатку яны заставаліся ў Мінску, затым пераехалі ў Вілейку. Магілеўчыкі аказвалі дапамогу партызанам медыкаментамі, пашпартнымі фармулярамі. Калі ў горадзе стала зусім небяспечна, Галіна і Аляксандр сышлі ў партызанскі лагер, дзе аказвалі дапамогу параненым. Галіна загінула ў 1943 годзе падчас фашысцкай аблавы ў лясах, дзе яны схаваліся з маладым савецкім афіцэрам, які распачаў перастрэлку з немцамі. Адаленасць ад брата стала ракавой для Галіны. Падчас гібелі ёй споўнілася 20 год.

Ульяна Бобрык (1904–1941)

У асабістым архіве сям’і Бобрыкаў захаваўся пашпарт Ульяны Бобрык. Згодна з дакументам, Ульяна Бобрык (1904–1941) – замужняя сялянка, хатняя гаспадыня, якая мела дваіх дзяцей (дачку 1924 г.н. і сына 1926 г.н.) і пражывала ў вёсцы Цапэрка Грыцэвіцкага гміна Нясвіжскага павета Навагрудскага ваяводства (фота 1, 2) [6].

Фота 1. Пашпарт Ульяны Бобрык (старонкі 2, 3)

Фота 2. Пашпарт Ульяны Бобрык (старонкі 1, 4)

Апісанне дакумента. Пашпарт зроблены з мяккага кардону бела-жоўтага колеру, выдадзены 23 лютага 1939 года польскай уладай. Запіс у дакуменце сведчыць, што Бобрык Ульяна нарадзілася 20 снежня 1904 года. Ёсць падставы меркаваць, што ў пашпарце было фота, таму што пячатка бачная толькі на палове паперы, як быццам штамп быў пастаўлены і на фота. На месцы для фота пакінуты разрэзы, якія можна лічыць магчымасцю для ўстаўкі фотапаперы. З апісання знешняга выгляду жанчыны вынікае, што Ульяна Бобрык была сярэдняга росту, валасы мела светлыя, вочы блакітныя. Тэкст напісаны пяром з чарнілам на польскай мове. Асабісты подпіс Ульяны сведчыць, што яна ведала свой подпіс, але не мела магчымасці карыстацца

навыкамі пісьма пастаянна. З тэксту на знешняй вокладцы (знешняга выгляду) пашпарта можна зразумець, што дакумент выдаваўся для абмежавання руху жыхароў.

Зараз вёска Цапэрка адносіцца да Клецкага раёна Мінскай вобласці. Біяграфічныя звесткі былі атрыманы ад сына Ульяны Бобрык – Бобрыка Антона Арцёмавіча (1926–2005). Пачаткам ланцуга трагічных падзей стаў пажар у доме, дзе жыла яе сям’я – яна, муж і двое дзяцей. Падчас пажару людзі засталіся ў жывых, але шмат рэчаў папсавалася ад агню. Ульяна Бобрык прыняла ракавое рашэнне адправіцца ў горад Клецк, каб узяць побытавыя рэчы, пакінутыя ў дамах яўрэйскіх сямей, паколькі яны засталіся пустымі пасля адпраўлення іх гаспадароў і дамачадцаў у лагер. З такіх пакінутых дамоў шмат сялян забіралі побытавыя рэчы для далейшага выкарыстання ў сваім ужытку. У Клецку Ульяну Бобрык затрымліваюць нямецкія салдаты, і яна падпадае пад знішчэнне разам з вялікай колькасцю клецкіх яўрэяў. Усім палонным спачатку загадалі капаць вялізную яму каля высокага абрыву ля клецкіх могілак, затым людзей пачалі расстрэльваць, засыпаючы зямлёй не толькі загінулых, але і жывых. Пашпарт Ульяны Бобрык застаўся як напамін аб яе заўчаснай гібелі.

На аснове прадстаўленых біяграфій асоб вызначым агульныя паўсядзённыя практыкі, характэрныя для кожнай з іх: грунтоўная змена сацыяльных інтэракцый парушыла культуру паўсядзённасці беларусаў. Кожны з разгледжаных герояў не меў магчымасці ажыццяўляць звычайныя паўсядзённыя практыкі. Чалавек згубіў пачуццё трываласці, спакою, якія спадзяваўся знайсці ў доме, у сямейным побыце, у веры да Бога.

Атаясамленне дома ў кожнай з прадстаўленых асоб адбывалася на ўзроўні царквы, Боскай веры, сям’і, жылля, побыту, ахопліваючы ўсё – ад свету рэчаў да абстрактных катэгорый. Знішчэнне дома стала прычынай ланцуга памылак, якія прывялі да гібелі разглядаемых асоб.

Вызначым сінтэз агульнага і прыватнага ў габітусе беларусаў падчас акупацыі тэрыторыі БССР у гады Вялікай Айчыннай вайны:

- адсутнасць праяўлення яўнай агрэсіі супраць ворагаў;
- падтрымка і выратаванне блізкіх – асноўная інтэракцыя ў кожнага з герояў;
- выкананне жыццёвай місіі нягледзечы на складаныя абставіны, вернасць паўсядзённым абавязкам, жаданне застацца на роднай зямлі;
- жаданне захаваць паўсядзённы побыт у непрыстасаваных умовах жыцця.

Абумоўленасць існавання: героі аповедаў былі пазбаўлены свайго дома і не маглі абапірацца на традыцыйную свядомасць, звыклую рацыянальнасць, што прывяло іх да памкнення ўзнавіць абставіны знаёмых умоў – жаданне мець крыж на магіле як веры ва ўзнаўленне нябеснага дома (Мікалай Хільтоў), стварэнне новай сям’і (Галіна Магілеўчык), узнаўленне побытавых рэчаў (Ульяна Бобрык) – выйсця, якое асобы шукалі інтуітыўным шляхам, але падобнымі спосабамі. Такім чынам, габітус беларусаў падчас акупацыі ў

гады Вялікай Айчыннай вайны быў накіраваны на ўзнаўленне культуры паўсядзённасці, якая існавала ў мірны час, нягледзячы на змены ва ўмовах акупацыйнага рэжыму нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

ЛІТАРАТУРА

1. *Блінец, А. У.* Летапіс Іаана-Праддечанскай царквы сяла Блячына Мінскай епархіі Слуцкага павета (1903–1943 гг.) / аўтары і адказ. склад. А. У. Блінец, У. Г. Кулажанка, Л. Я. Кулажанка ; [аўтар прадмовы У. Кулажанка]. – Мінск, 2016. – 95 с.
2. *Бурдые, Пьер.* Практический смысл / П. Бурдые ; пер. с фр.: А. Т. Бикбов [и др.]. ; отв. ред. пер. и послесл. Н. А. Шматко. – СПб. : Алетейя, 2001. – 562 с.
3. *Могилевчик, А. З.* Со скальпелем и автоматом / А. З. Могилевчик // Люди Нарочанского края. Воспоминания участников революционной борьбы и Великой Отечественной войны. – Минск : Беларусь, 1975. – С. 239–243.
4. *Усачев, О.* Партизаны Беларуси. Династия Могилевчиков [Электронный ресурс] / О. Усачев // СБ. Беларусь сегодня. – 2020. – 12 дек. – Режим доступа: <https://www.sb.by/articles/esli-by-ne-voyna.html>. – Дата доступа: 12.12.2023.
5. *Хмурчик, Д. А.* Военная судьба семьи Могилевчиков [Электронный ресурс] / Д. А. Хмурчик, Е. В. Серак ; Белорусский государственный медицинский университет. – Режим доступа: <https://www.bsmu.by/novosti/novosti-pediatricheskogo-fakulteta/voennaya-sud-ba-sem-i-mogilevchikov/>. – Дата доступа: 15.02.2023.
6. Асабісты архіў сям’і Бобрыкаў.